

هویت جنسی، تربیت جنسی، فرصت ها و چالش های آن

نویسنده: طیبه غلام زاده بافقی

عضو هیات علمی، مربی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور تهران، ایران

Email: tayebeh_gholamzadehQ@pnu.ac.ir

چکیده:

قوی ترین نیرو در وجود آدمی گزینه جنسی است و مسلماً باید مورد تربیت صحیح قرار گیرد. نیاز جنسی از جمله اساسی ترین نیازهای فیزیولوژیکی است که علاوه بر جنبه جسمانی دارای تأثیرات بسزایی بر بعد روانی است. بدیهی است که بواسطه این نیاز، بقای جمعی و تداوم نسل امکان پذیر می گردد. در حقیقت فلسفه ی اصلی میل و کشش به طرف جنس مخالف، آفرینش و تولد آدمی است که در کنار آن، اهداف فرعی دیگر همچون مودت و رحمت نیز محقق می شود. گزینه جنسی همانند سایر غرایز گرسنگی، تشنگی و.. دارای اهداف طبیعی و زیستی است که مخلوق خداوند بوده و در جریان آفرینش و خلقت انسان، سیر طبیعی خود را طی می کند. از این رو در برخورد با آن و توجه به آن، باید رفتاری معقولانه و هدفمند داشت و نباید به دنبال سرکوب و تحریم آن بود. اما به جهاتی در خانواده و نظام آموزشی مغفول مانده است. نگاه صحیح به گزینه جنسی و ارضاء، هدایت و جهت دهی آن عاملی در جهت تکمیل، تکامل و سعادت فرد و راهکاری برای اصلاح و ارتقای معنوی، آرامش و آسایش جامعه بشری است. اما برخورد ناصواب و رفتار نامناسب با آن و پیمودن مسیر افراط و آزادی جنسی یا مسیر تفریط و سرکوب، بدون تردید، آسیب زاست و آسایش و آرامش افراد، خانواده و جامعه را تباه و سلامت جسم و جان و سعادت و کمال انسان را از بین می برد و جامعه بشری را با چالش های جدی مواجه می کند. برنامه های تربیت جنسی اقداماتی است که از دوران اولیه و ابتدایی زندگی انسان با هدف رشد متعادل و متناسب گزینه ی جنسی صورت می گیرد و یکی از مسائل مهم در تربیت کودکان محسوب می شود ولی همواره با چالش های زیادی روبرو بوده است؛ از این رو نیازمند انجام تحقیقات زیاد در این زمینه و ایجاد برنامه های آموزشی و آموزش متناسب با فرهنگ، اعتقادات و اخلاقیات برای کودکان، خانواده و معلمان می باشد. بنابراین باید گام هایی اساسی در جهت تحلیل مشکلات و چالش ها و سوالات در خانواده و در بین کودکان جوامع امروزی برداشته شود. هویت جنسی کودکان در هر کدام از برهه های زمانی متفاوت است و آگاهی والدین و مربیان، از این سیر تشکیل هویت می تواند کمک کننده باشد. چنانچه تربیت جنسی مورد غفلت واقع شود؛ هویت جنسی کودک هم دچار مشکل می شود و شاهد اختلالات جنسی در بین فرزندان خود خواهیم بود. ایجاد عادات مطلوب جنسی، پاسخ های درخور فهم و مناسب به سوالات جنسی کودکان، کمک به شکل گیری هویت جنسی سالم کودک و پیشگیری از بیداری جنسی پیش از موعد، مواردی است که باید در برنامه تربیت جنسی مورد توجه قرار گیرد.

کلید واژگان: هویت جنسی، تربیت جنسی، چالش های تربیت جنسی

1- مقدمه

هویت جنسی^۱ از مفاهیم تحولی مهم در حوزه روانشناسی می باشد. تحول هویت جنسی در افراد از کودکی آغاز می شود و این فرایند تا نوجوانی ادامه خواهد داشت. فرهنگ و آموزه های اجتماعی از مهم ترین منابع شکل دهی هویت جنسی است. نقش ها و نگرش های جنسی در هر فرهنگ محتوای هویت جنسی را شکل می دهد. بنابر مبانی نظری موجود، شکل گیری هویت جنسی کاملاً اکتسابی است و آموزه های رسمی و غیررسمی عامل موثر در این شکل گیری است. احساس هویت را هماهنگی ادراکی فرد از خویش با ادراک دیگران از او تعریف می کنند و شکل گیری آن به صورت یک سازه و ساختار اجتماعی - روانی است که باعث جدایی و افتراق فرد از سایرین می شود. یکی از مهم ترین وجوه هویت انسانی، هویت جنسی است که طی فرایند جامعه پذیری در قالب نهادهای رسمی و غیررسمی شکل می گیرد. در خلال فرایند جامعه پذیری اعضای جامعه الگوهای ادراکی، عاطفی و رفتاری مربوط به جنس خود را فرا گرفته و درونی می سازند. شخصی که هویت جنسی سالم دارد می تواند با قاطعیت بگوید مرد است یا زن؛ بنابراین انسان ها برای اینکه تجربیات اجتماعی و جنسی آنها در بزرگسالی رضایت بخش و ارضا کننده باشد، باید از رشد هویت جنسی مناسب برخوردار باشند (یزدانی و سهرابی، 1397). کسب هویت جنسی از سوی کودکان نشان از بروز نوعی خودآگاهی در مورد جنسیت است. هرچه این خودآگاهی عمیق تر باشد، کودک ادراک دقیق تری در باب تشخیص جنسی و ثبات جنسی خود خواهد داشت یکی از مشهورترین افراد که در امر مطالعه هویت جنسی تلاش فراوان کرده است لورنس کولبرگ^۲ است. وی معتقد است که درک کودکان از جنسیت همانند درک آنها از جهان فیزیکی تحول می یابد (Bjork lund, 1989). طبق نظر کولبرگ دانش فرد از مدل رشد شناختی پیازه پیروی می کند. وی معتقد است که کودکان تا قبل از مرحله عملیات عینی (حدود 7 سالگی) درک دقیقی از جنسیت و هویت جنسیتی ندارند. در طول سال های پیش از دبستان، کودکان دانش فراوانی در مورد مفهوم جنسیت کسب می کنند. در ابتدا آنها می فهمند که افراد به دو گونه مونث و مذکر تقسیم می شوند و خود را جزء یکی از این دو گروه می دانند. در این مرحله شناسایی خود به عنوان زن یا مرد مبتنی بر دانش مربوط به دستگاه تناسلی نیست بلکه این تشخیص و تمایز بیشتر بر پایه نشانه های ظاهری مانند لباس یا نوع رفتارهای زنانه و مردانه است. سه مرحله متمایز در رشد هویت جنسی عبارتند از هویت جنسی، ثبات جنسی و استواری جنسی که تربیت جنسی^۳ باید در یک برنامه ریزی زمانبندی شده متناسب با مقتضیات سنی و شناخت نیازها و قابلیت های فراگیران صورت گیرد (کیوان منش و فتوت، 1397). در این بین، نقش خانواده و از جمله مدرسه بسیار حیاتی و حساس است زیرا تربیت جنسی یکی از پیچیده ترین و حساس ترین ساحت های تعلیم و تربیت است (قلاوند و همکاران، 1399). نظام خانواده دارای کارکردهای مهمی از جمله تولید مثل و تربیت فرزند است. تربیت به عنوان یکی از کارکردهای خانواده به معنای رشد، نمو و پرورش دادن است. یکی از انواع اساسی تربیت، تربیت جنسی کودک می باشد و هسته ی مرکزی شکل گیری شخصیت کودک در آینده ی جنسی اوست. بسیاری از والدین حتی خانواده های تحصیل کرده با قوانین تربیت جنسی کودک آشنا نیستند. ممنوعیت شدید آموزش های علمی جنسی باید در جامعه ایرانی کمرنگ شود چرا که مسائل جنسی بخشی از فیزیولوژی و ماهیت وجودی و سابق یک جاندار است به همین دلیل نمی توان آن را یک تابو و امر ممنوع تلقی کرد (پرویزی و همکاران، 1402) البته برداشت های گوناگونی از تربیت جنسی شده است که ریشه در نوع نگرش ها و بینش ها نسبت به جنس، غریزه جنسی و ارزش های ناظر به رفتار جنسی دارد آنچه با نظر به مجموعه تعالیم اسلامی، می توان در تعریف تربیت جنسی گفت: تربیت جنسی یعنی فراهم سازی زمینه های مناسب و لازم برای هدایت و جهت دهی صحیح به تمایلات جنسی هماهنگ و همخوان با فرایند طبیعی رشد جنسی کودک و مطابق با اصول و ارزش های اسلامی و متناسب با دیگر ابعاد تربیت و در راستای اهداف ارزشمند تربیت اسلامی است. تربیت جنسی در اسلام، نه صرفاً آموزش دادن رفتارهای جنسی و تقویت کردن و پروردن غریزه و میل جنسی است و نه صرفاً پنهان نگه

¹-Sexual Identity

²- Lawrence Kohlberg

³-Sexual Education

داشتن و طرد و نفی آن؛ بلکه تعدیل و جهت دهی غریزه جنسی و راهنمایی کودک در مواجهه منطقی و مشروع با حیات جنسی خویش است (حاجی زاده ده آبادی، 1391). از این رو به طفل، قبل از آنکه بالغ شود باید فهماند که غریزه ی جنسی از عوامل اساسی تجدید حیات او است که باید آن را سالم و تحت نظارت و کنترل و دور از تحریک نگاه دارد (مظلومی، 1386). تربیت جنسی یکی از جنبه های ظریف و پر لغزش تربیت است (زندوانیان و شمشادی، 1398). تربیت جنسی یکی از ابعاد تربیت است که در کنار سایر ابعاد آن، همچون تربیت اجتماعی، اخلاقی، عقلانی و... قابل طرح و بررسی است. تربیت جنسی مجموعه اقدامات و تدابیر تربیتی شامل آموزش آداب و ضوابط، هدایت، مراقبت و به کارگیری اصول و روش های درستی است که موجبات رشد غریزه جنسی در جهت تعالی و تکامل شخصیت جنسی کودک را فراهم نماید تا بتواند از این غریزه به نحو مطلوب در رشد فردی و اجتماعی استفاده کند. طبق نظر فرمehنی فراهانی منظور از تربیت جنسی، آموزش آمیزش جنسی نیست. بلکه کلیه ی مسائل و مباحث مربوط به جنس و جنسیت، آموزش مسائل مربوط به بلوغ، آموزش عفت و اخلاق، کنترل و تعدیل غریزه ی جنسی و... را شامل می شود. در حقیقت منظور از تربیت جنسی از دیدگاه اسلامی این است که فرد را به گونه ای تربیت کنیم که وقتی به سن بلوغ رسید، حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد؛ به وظایف زناشویی و همسری آگاه باشد؛ از بی بند و باری جنسی بپرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی، خلق و خوی او باشد (وقاری و همکاران، 1394). غریزه ی جنسی یکی از کشش ها و تمایلات اساسی در انسان است که باید به درستی هدایت شده و به دور از افراط و تفریط، به طور صحیح ارضا شود. پژوهش های متعددی (مانند پژوهش های فرمehنی فراهانی، 1383، دواپی، 1371، مهرام، 1386 و...) نشان داده است که چنانچه این غریزه به کلی سرکوب و یا در ارضاء دچار انحراف یا مشکل و اختلال گردد، فرد را از حالت تعادل و تکامل در می آورد، بهداشت روانی او را به خطر می اندازد و موجب بروز مشکلات در زندگی و امراض روحی، روانی و جسمی و بسیاری از ناهنجاری ها و بیماری ها می شود و حیات جوامع را به خطر می اندازد (اسلامیان و همکاران، 1394). حیدریان و همکارانش (1394) در تحقیقی با عنوان « بررسی رابطه عزت نفس جنسی، خود آگاهی جنسی و خود ابرازی جنسی با رضایت جنسی به این نتیجه رسیده اند که خود آگاهی جنسی بیانگر شناخت جنبه های جنسی خود، شناخت افکار، نگرش ها اعمال و احساسات جنسی خود است » (حیدریان و همکاران، 1394).

2- تربیت جنسی و آموزش جنسی

تربیت جنسی جزئی از تربیت عمومی کودک است و اقتضای برخورداری کودک از حق تعلیم و تربیت صحیح و نیکو این است که از تربیت جنسی مناسب و شایسته نیز محروم نگردد. اسلام چون به همه ی زمینه های رشد شخصی و شخصیتی کودک عنایت دارد، به حیات جنسی او نیز توجه کرده است؛ بنابراین از آنجا که غفلت از یکی از ابعاد تربیت، تربیت دیگر ساحت های وجودی را دستخوش انحراف و تغییر می سازد و حتی به فرض صحت و سلامت دیگر ابعاد تربیت، انسان را از تربیتی جامع و هماهنگ محروم می سازد؛ از اینرو تربیت جنسی امری ضروری است (همان منبع، 1391). البته بر سر تعریف تربیت جنسی مثل بسیاری از جریانات تعلیم و تربیت، اختلاف نظرهایی وجود دارد و تعارف مختلفی ارائه شده است:

- تربیت جنسی به کلیه اقداماتی اطلاق می شود که از دوران اولیه زندگی انسان در جهت رشد متعادل و متناسب انگیزه جنسی انجام شده است و هدف آن اطلاع رسانی جنسی، کمک به تکامل رفتارهای جنسی، اجرای وظایف جنسی، تداوم بقای نسل و رسیدن به رحمت، مودت و آرامش در زندگی است (همان منبع، 1394).
- تربیت جنسی ارائه ی سلسله ای از اطلاعات ضروری روان شناختی، جسمانی و دینی در حوزه زمینه های جنسی مرتبط با فرد و به همراه آن ارائه اطلاعات و آگاهی هایی به وی در زمینه آشنایی بیشتر با خصوصیات جنس مخالف است (دواپی، 1384).

- کرکالر^۴ معتقد است تربیت جنسی در معنای جامع و فراگیر، خود ناظر بر سه حوزه اساسی یعنی: بهداشت جنسی^۵، اخلاق جنسی^۶ و آینده جنسی^۷ است (سیحانی نژاد و همکاران، ۱۳۸۶).
 - طبق آخرین تعریف سازمان بهداشت جهانی، تربیت جنسی عبارت است از کلیه اقداماتی که از دوران اولیه زندگی انسان در جهت رشد متعادل و مناسب غریزه جنسی صورت می گیرد و اهداف آن، اطلاع رسانی جنسی، کمک به تکامل رفتارهای جنسی، کمک به اجرای وظایف جنسی، تداوم و بقای نسل و رسیدن به آرامش است (یزدانی و سهرابی، ۱۳۹۷).
- ذکر این نکته، لازم است که براساس تعاریف ذکر شده؛ بین آموزش جنسی و تربیت جنسی تمایز وجود دارد. به این صورت که منظور از آموزش جنسی ارائه اطلاعات کلی و صحیح در وقایع تغییرات جسمی و روانی و راهنمایی جوانان در رفتار و کردار آن ها در این مقطع از سن، نسبت به خود، دیگران و شیوه ی ابراز علاقه و دوستی های معقول و جلوگیری از انحرافات است. در تعریف دیگری آمده است منظور از آموزش جنسی، آموزش رفتارها و مسائل مربوط به توالد و تناسل، آماده سازی فرد برای فهمیدن و کنترل تحریکات و رفتارهای جنسی خود، آموزش اصول و مسائل فردی و گروهی مربوط به دو جنس مرد و زن است. در حالی که تربیت جنسی دایره ای وسیع تر از آموزش جنسی دارد. به گونه ای که آموزش جنسی بخشی از تربیت جنسی محسوب می شود. بعبارتی می توان گفت منظور از تربیت جنسی این است که زمینه ها و عوامل مربوط به مسائل جنسی طوری فراهم شود که متربی در پرتو آن به آگاهی های لازم در زمینه مسائل جنسی دست یابد. عادات و آداب صحیح درباره چگونگی اعمال و ارضای غریزه ی جنسی را فرا بگیرد و از تحریک غریزه ی جنسی او پرهیز شود (سعادت فر و همکاران، ۱۳۹۴). کودکان قبل از دبستان به توانایی تشخیص جنسیت دست می یابند (آگاهی کودک از دختر یا پسر بودن خود). تشخیص جنسیت خود در طول دوران پیش دبستانی و اوایل دبستان به عنوان عامل مهم در ادراک خود و دیگران به حساب می آید. کلبرگ معتقد است که درک پایداری جنسی پیش نیاز اکتساب نقش های اجتماعی است؛ هرچند بسیاری از نقش های جنسی قبل از رسیدن به پایداری کسب می شود (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۷).

3- تربیت و سلامت جنسی

اساسا کنش های جنسی، نه تنها برای تداوم نسل وظیفه بزرگی دارند بلکه در سامان بخشی به فعالیت های فیزیولوژیکی، روانی، اجتماعی و معنوی موثرند. مانند تمام جنبه های رشد، مراحل ویژه جنسی خاصی نیز برای دوره های سنی وجود دارد که از نیازها، آمادگی ها و اهداف درون زای کودک، نوجوان، جوان و یا بزرگسال سرچشمه می گیرد. فرد در هر دوره ای دارای ویژگی ها و شرایط جنسی مخصوصی است که با دوره های دیگر متفاوت است و تربیت در ابعاد مختلفش باید بر طبق آن صورت گیرد. این امر تربیت جنسی را نیازمند برنامه ای نظاممند می کند که در قالب الگوهای حساب شده ارائه گردد. از نظر سازمان بهداشت جهانی، سلامت جنسی وضعیت مطلوب جسمی، روانی و اجتماعی در ارتباط با تمایلات جنسی است و تنها عدم وجود بیماری یا اختلال یا ناتوانی را شامل نمی شود. در حقیقت سلامت جنسی، شکوفایی غریزه در قالب فطرت است به گونه ای که فرد به رشد و بالندگی و توانمندی لازم در مدیریت رفتار جنسی دست یافته و آمادگی لازم برای کنش مناسب جنسی برای پس از ازدواج را می یابد. سلامت جنسی همچنین شامل بهداشت جنسی در خصوص انواع بیماری ها و عفونت های جنسی و سایر بیماری های مزمن تاثیر گذار بر رفتار جنسی و... به دور بودن از سوء استفاده، آزار و خشونت جنسی می شود (نورعلیزاده، ۱۴۰۱). قلتاش (۱۳۹۷) معتقد است که رئوس محتوای برنامه درسی تربیت جنسی دوره متوسطه باید شامل: جنسیت و غریزه جنسی، بلوغ و غریزه جنسی، سلامت و بهداشت جنسی، ازدواج، تعامل با جنس مخالف، ناهنجاری ها و

^۴ -Crcler

^۵ -Sexual Hygiene

^۶ -Sexual Moral

^۷ -Sexual Future

انحرافات جنسی باشد. همچنین بختیاری (1398) معتقد است که از نظر اسلام، دوران بلوغ، دوران افزایش هدایت و کنترل است نه دوران آغاز تربیت جنسی؛ لذا آموزش جنسی باید از سنین کودکی شروع شود و تعویق آن ممکن است موجب انحراف از رشد طبیعی شود. برنامه جامع آموزش جنسی (CSE) یکی از برنامه های جهانی است که یونسکو طراحی و اجرا کرده است. یک برنامه درسی مبتنی بر آموزش و یادگیری در مورد جنبه های شناختی، عاطفی، جسمی و اجتماعی فعالیت جنسی است که هدف آن توانمندسازی دانش، مهارت، نگرش و ارزش های کودکان و نوجوانان است و به درک سلامتی، بهزیستی و کرامت آنان، توسعه محترمانه روابط اجتماعی و جنسی و درک و حمایت از حقوق فرد در طول زندگی منجر می شود. نتایج پژوهش فرناندس⁸ (2019) نشان می دهد برنامه های CSE روابط سالم را ارتقاء داده و تبعیض پیرامون گرایش جنسی را کاهش می دهد. از رشد همه جانبه جوانان حمایت می کنند. وی معتقد است که این برنامه با هدف کمک به جوانان برای دستیابی به دیدگاه مثبت در مورد رابطه جنسی و دانش مناسب جهت تصمیم گیری های مبتنی بر سلامت در مورد زندگی جنسی آنان است (شیرینگی و همکاران، 1400). هدف همه ی برنامه های تربیت جنسی، ارتقای سلامت جنسی است. سلامت جنسی دارای سه سطح است: ارتقای کیفیت زندگی، پیشگیری از رفتار پرخطر و مدیریت شیوه واکنش به رویدادهای غیرمنتظره که سرفل اغلب برنامه های تربیت جنسی براساس این سطوح تنظیم می شود. تاثیرات برنامه های جنسی در کشورهای مختلف، نشانگر موفقیت آمیز بودن اکثر این برنامه ها است. چرا که این چنین برنامه هایی به نحو چشمگیری سوء رفتارهای جنسی را اصلاح کرده و شیوه های عادات مخاطره آمیز جنسی را کاهش داد و باعث افزایش آگاهی در مورد بهداشت جنسی شده است (موسوی و همکاران، 1402).

البته به رسمیت شناختن حق تربیت جنسی به معنای پذیرش این مهم بی هیچ قاعده و معیاری نیست. تربیت جنسی همچون دیگر ابعاد تربیت از اصول و معیارهایی تبعیت می کند؛ معیارهایی همچون تناسب با: سن، جنس، ارزش ها، اخلاق و آداب دینی، رشد عقلی و روانی کودک و نیز هنجارها و موقعیت های فرهنگی، اجتماعی. و اگر گفته می شود کودک حق بهره مندی از تربیت جنسی دارد منظور آن تربیتی است که مطابق با این اصول و ضوابط ارائه می شود، حساسیت تربیت جنسی از آن روی است که کمترین انحراف از این اصول، بزرگ ترین آسیب ها را بر شخصیت کودک به دنبال دارد. درست است که بزرگ ترین خطای جنسی پوشیده نگاه داشتن مسائل جنسی لازم التعلیم از کودکان هفت تا چهارده ساله است اما باید توجه داشت که آشکار ساختن مسائل جنسی لازم الاخفاء نیز دست کمی از آن ندارد، بلکه خطرهای بیشتری برای کودک دارد (همان منبع، 1391). بسیاری از مربیان، اعم از والدین و معلمان از شیوه های تربیت جنسی اطلاعی ندارند. در تحقیقی 82/5 درصد از افراد، بیان داشته اند که آنها می خواهند حقایق مربوط به امور جنسی را متناسب با فهم فرزندان و شاگردانشان به آنها بیاموزند ولی از شیوه درست آن بی خبرند. در این میان، درصد والدینی که بیان داشته اند از شیوه های مناسب تربیت جنسی بی خبرند 88 درصد از معلمان بیشتر است (فرمehنی فراهانی، 1383). متأسفانه تابوهای فرهنگی در بسیاری از کشورها باعث شده است که اطلاعات جنسی به صورت نادرست در بین کودکان وجود داشته باشد و کودک بدون اینکه صحبتی در این مورد بکند بزرگ شود و بسیاری از کنجکاوی های او سرکوب شود (Abroshan & Arjmandi, 2015).

4- خانواده و چالش های تربیت جنسی

در دوره کودکی، بیشترین اهمیت تربیت جنسی در حدود 3 سالگی است. این سن، زمان بروز ویژگی ها، تکالیف و چالش های مهمی مانند نقش یابی جنسیتی، هویت یابی جنسیتی و کنجکاوی های جنسی است. از دیگر ویژگی های چالش های مهم این دوره، رسیدن به سن تشخیص و بازشناسی (تمیز) است که غالباً در مرحله دوم دوره کودکی تحقق می یابد. این ویژگی ها و چالش ها مستلزم تربیت جنسی متمایز با دیگر دوره ها است. زیرا کودک هنوز به رشد کامل شناختی دست نیافته و درک کافی و توان تحلیل مسائل را ندارد. کودک به

جهت اینکه در سن بازی قرار دارد به بازی های شبه جنسی سوق پیدا می کند. و ذهنش درگیر پرسش های جنسی می شود و اگر پاسخ مناسب از منابع معتبر دریافت نکند از منابع نامعتبر پیگیر خواهد شد. از طرفی چون بیشتر مواقع با والدینش است امکان دارد ناخواسته به رفتارهای جنسی والدینش توجه کند. همچنین به دلیل عدم توانایی جسمی - شناختی، طعمه خوبی برای سوءاستفاده های جنسی از سوی دیگران است و به راحتی می تواند در موقعیت های خطرناک قرار گیرد. تمامی این چالش ها و موقعیت های مخاطره انگیز می توانند آینده جنسی او را دچار مشکل و اختلال کنند. بنابراین، این نوع از چالش ها مستلزم برنامه های خاص مراقبتی است که اهمیت مولفه «مراقبت» را نشان می دهد. به اعتقاد روان تحلیلگران، از جمله فروید دوره کودکی حساس ترین دوره مراقبت و پیشگیری از آسیب های جنسی در دوره های بعدی است. به طور کلی، سلامتی یا نابهنجاری رفتار جنسی کودکان در گرو محافظت و مراقبت و عملکرد پیشگیرانه والدینی است. والدین با تربیت صحیح جنسی و آموزش مسائل زیربنایی همچون عفاف و مراقبت در از بین نرفتن حیا و عفت فطری کودکان، به رشد سالم جنسی و مصونیت و ایمنی و سلامتی از سوءاستفاده ها و نابهنجاری های جنسی آنها کمک می کنند (نورعلیزاده و رحیمی 1400). والدین مکلفند علاوه بر تامین نیازهای جسمی فرزندان، به فکر تهذیب و ارشاد و تزکیه آنها هم باشند و در این راه، از هر ترنند صحیح تربیتی استفاده کنند. گاهی اتفاق می افتد که از روش صحیح تربیت و تعلم و تزکیه بر اثر ناآگاهی یا کم حوصلگی استفاده نمی کنند و در نتیجه کودکان و نوجوانان از کار آنها نفرت پیدا می کنند و از آنها روی گردان می شوند (بهشتی، 1386).

با توجه به مبانی و فرهنگ اسلامی، روش مطلوب، رویکرد خانواده محور امر تادیب و تربیت به ویژه در بعد جنسی است. سنین نخستین زندگی که مرحله حساس یادگیری فرزندان است، در این نهاد رقم می خورد. این امر نشان دهنده جایگاه حساس خانواده در آموزش و تربیت جنسی است. از نظر آموزه های اسلامی، والدین متولی اصلی تربیت فرزندان محسوب می شوند و این امر از حقوق فرزندان بر والدین است. یافته های پژوهشی نیز آموزش خانواده محور را از ضروریات امروزی می دانند. مدیریت خانواده به دلیل ویژگی های خاصی که دارد بیش از دیگر نهادهای اجتماعی در مدیریت جنسی فرزندان کارای دارد. ویژگی هایی مانند:

- شناخت کافی والدین از فرزندان

- فضای عاطفی، همراه با روش ها و ابزارهای غیررسمی

- ارتباط نزدیک والد - فرزندی و تاثیرپذیری بیشتر

- امکان تداوم ساز و کارهای تربیتی، هدایت و اصلاح رفتار فرزندان و هماهنگی و همسویی اعضای خانواده با یکدیگر

- نگرانی کمتر نسبت به آسیب های موجود در دیگر نهادها، همچون بدآموزی، وابستگی، سوء استفاده، انتقال مطالب خلاف فرهنگ (همان منبع، 1400).

ارتباط و تعامل بین والدین می تواند یک عامل حفاظتی برای بسیاری از رفتارهای جنسی فرزندان در آینده باشد (Bastien & al، 2017) در تحقیقی تحت عنوان بررسی صلاحیت والدین در زمینه فراهم نمودن برنامه های آموزش جنسی کودکان گزارش نموده که آموزش جنسی در خانواده های که ارتباط بین اعضای خانواده بهتر است در سطح بالایی قرار دارد (فروزی عزیززاده و همکاران، 1386). عدم وجود ارتباط مثبت و گرم با والدین، قوانین خشک، انعطاف ناپذیر و نامناسب، نظارت ناکافی بر کودکان، خطر این را که کودکان دچار مشکلات رفتاری شوند را افزایش می دهد. دوران کودکی زمان مناسبی است تا والدین، قبل از آغاز رفتارهای جنسی، پیام های پیشگیری از خطر جنسی را به فرزندان خود منتقل کنند. طبق تحقیق استون و همکارانش، تعدادی از موانع برقراری ارتباط عبارت بودند از: ضرورت حفظ معصومیت کودکان، عدم آگاهی از نحوه ارائه اطلاعات مناسب با سن او، احساس ناراحتی و ترس از نقدها و داوری های کودکان. از آنجا که حیات جنسی انسان از بدو تولد شروع می شود و به تدریج رشد و نمو می یابد از طرف دیگر مهارت والدین به خصوص مادر در آموزش و تربیت جنسی فرزندش از عوامل اساسی در شکل دهی به رفتارهای کودک قلمداد می شود، این امر زمانی مهیا می شود که والدین ابتدا به بررسی و در صورت لزوم تغییر نگرش خودشان نسبت به سوالات و کنجکاوی های فرزندان

⁹- Sayansyra

درباره مسائل جنسی پردازند. پاسخ به کنجکاوی های کودک، نه تنها باعث فعالیت جنسی زودهنگام نمی شود بلکه باعث به تعویق انداختن آن نیز خواهد شد. مطالعه ی لیو و همکاران (2003) در چین نشان داد که 76/2 درصد والدین نگرش منفی نسبت به تربیت جنسی داشتند. صحبت در مورد مسائل جنسی، ناآگاهی والدین از چگونگی صحبت در این باره، ناتوانی در پاسخ به برخی سوالات کودکان، عدم وجود منابع آموزشی غیررسمی کافی برای والدین و کودکان همگی منجر به برهوت آگاهی در زمینه مسائل جنسی شده است که خود زمینه ساز ایجاد علاقه و انگیزه در این قشر برای بلعیدن هرآنچه در منابع در دسترس مانند ماهواره و اینترنت به عنوان اطلاعات جنسی وجود دارد؛ می شود (همان منبع، 1402). برخی مطالعات حاکی از موافقت والدین با آموزش جنسی به کودکان است و برخی دیگر بیانگر دانش کم والدین نسبت به چنین آموزش هایی است (Vanderberg & et al، 2016). درک دقیق والدین از شرایط جنسی کودکان و داشتن اطلاعات کافی در زمینه تربیت جنسی، بسیار مهم است و نباید به سوالات یا بیداری جنسی کودکان بی اعتنا بود یا با تعصب افراطی آنها را ترساند (Robinson & et al، 2017). کودکان آسیب پذیرترین قشر جامعه هستند از این رو به حمایت بزرگسالان به خصوص والدین خود نیاز دارند. از آنجا که والدین مراقبین اصلی کودکان کم سن و سال هستند کیفیت دانش تربیتی آنها برای بهبود و سلامتی کودکان حیاتی می باشد. والدین طبیعی ترین مربیان تربیت جنسی کودکان بوده و مهم ترین نقش را در آماده سازی کودکان برای رویارویی با نقش ها و ابهامات زندگی جنسی کودکان دارا می باشند. با این وجود نتایج تحقیقات نشان می دهد که یک سوم دختران تا قبل از قاعدگی هرگز در رابطه با این موضوعات با پدر و مادر خود صحبت نمی کنند و 43 درصد نوجوانان هرگز درباره ی مسائل جنسی با مادرشان صحبت نکرده اند. از این رو یکی از حوزه های چالش انگیز در جوامع مختلف از جمله جامعه ما تربیت جنسی است که همواره به دلیل وجود پاره ای از ابهام و سوء تفاهم های نظری و فکری با مشکلات و چالش های زیادی روبرو است. (رضوی نژاد و موسوی، 1402). بنابراین والدین نباید نسبت به مسائل و سوالات جنسی فرزندان خود بی تفاوت باشند. در پژوهش های متعدد به اهمیت نقش خانواده در آموزش مسائل جنسی اشاره شده است اما نتایج مرور مطالعات داخلی نشان می دهد که این موضوع از استقبال مناسبی در بین خانواده های ایرانی برخوردار نیست (بخشی و خرمایی، 1396). در عین حال باید بر این نکته تاکید کرد که در حوزه عمل، تربیت جنسی از موضوع های چالش انگیز خانواده های ایرانی است. پدران و مادران نمی توانند نسبت به غریزه جنسی فرزندان خود بی اعتنا باشند؛ زیرا تربیت جنسی یکی از دشوارترین و حساس ترین انواع تربیت است و اندک اشتباه و غفلتی در آن ممکن است کودکان را به فساد بکشاند (همان منبع، 1400).

مطالعات نشان داده اند که بیشتر والدین در کشورهای غربی، از روش آگاهی دهنده با اطلاعات کافی استفاده می کنند و بیشتر نوجوانان نیز این روش را ترجیح می دهند. به نظر می رسد که روش آموزشی باید متناسب با سنین رشد، آگاهی دهنده، هدایت گر و پیش گیری کننده از انحرافات باشد؛ بنابراین از نادیده گرفتن پرسش ها یا دادن اطلاعات نامفهوم و خیالی باید پرهیز شود و بهتر است والدین با یادگیری شیوه های مطلوب، خود، عهده دار آموزش جنسی فرزندان شوند (فقیهی و همکاران، 1387). از روایاتی که بر ضرورت آموزش احکام دین و حلال و حرام الهی به کودکان سخن می گوید، می توان دریافت که آموزش هنجارهای شرعی لازم در زمینه امور جنسی به کودکان و نوجوانان به تناسب موقعیت سنی آنها یک ضرورت است و هدف از آن تعالی اخلاق، جلب رضایت خدولند و حمایت از کودکان در برابر نابهنجاری های رفتاری جنسی است. امام علی (ع) در سفارش های ارزشمند خویش به امام حسن (ع) به پاره ای از آموزش های جنسی پرداخته است که ضمن آنکه لزوم این آموزش ها را می رساند، وظایف مرد در قبال تربیت جنسی همسر و دختران خود را نیز بیان می دارد. امام علی (ع) به وظایف شوهر و پدر در رعایت عفاف و هنجارهای جنسی اشاره می کند و این را عامل مهم در سلامت و تربیت جنسی همسر و دختران خود می داند. آموزش های جنسی باید در راستای حفظ عفت، تقوا و پاکدامنی باشد؛ هرگونه آموزش جنسی که کودکان را از این پاکدامنی و تقوا برهاند و آنها را به لجنزار شهوت پرستی و بی قید و بندی جنسی سوق دهد، ممنوع است. پیامبر اکرم (ص) نیز می فرماید:

«حق فرزند بر پدرش این است که به هنگام دنیا آمدن، نام نیکو برایش

انتخاب کند و به هنگام بزرگ تر شدن او را خواندن و نوشتن بیاموزد
و هنگامی که به قدرت درک (مسائل جنسی) رسید او را عفت جنسی
بیخشد» (همان منبع، 1391).

5- برنامه درسی، نظام تعلیم و تربیت و چالش های تربیت جنسی

مهم ترین هدف غایی نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، دستیابی مرتبی به مراتبی از قرب الی الله، خلافت اللهی، عبودیت و حیات طیبه است. برای تحقق این امر باید همه ی استعدادها و توانایی های دانش آموزان در این راستا شکوفا گردد. چرا که اگر تنها به یک بعد توجه شود دیگر ابعاد آن به فراموشی سپرده می شود. تربیت نیز جنبه های گوناگونی دارد مانند تربیت دینی و معنوی، تربیت اجتماعی، هنری، سیاسی و جنسی که یک جنبه مهم و اساسی از زندگی انسان است. مسلماً تربیت جنسی صرفاً انتقال اطلاعات و آموزش جنسی نیست. بلکه توانمند ساختن فرد با ایجاد زمینه و بستر مناسب برای هدایت صحیح غریزه جنسی و مدیریت رفتار جنسی در چارچوب اعتدال و هماهنگی با هدف خلقت و ضمانت نرم و هنجارهای جامعه است (همان منبع، 1399). در نظام آموزش و پرورش فعلی بدون توجه به این واقعیت که نقش های خانوادگی و حتی اجتماعی دو جنس زن و مرد مختلف است، دختران و پسران دانش آموز با محتوای آموزشی و روش های یکسان تربیت می شوند. عبارتی در این نظام نه دختران دخترانه تربیت می شوند و نه پسران پسرانه تربیت می شوند. و از طرفی نیز تاثیر تفاوت های جنسی در اهداف و شیوه های آموزش و پرورش مورد توجه مدیران ارشد آموزش و پرورش قرار گرفته و در سند تحول بنیادین نیز توجه بیشتری به تفاوت ها فردی به ویژه هویت جنسی دانش آموزان مورد تاکید و تصریح قرار گرفته است. اما متأسفانه تنها در برخی محتوای آموزشی از جمله کتاب مدیریت خانواده و سبک زندگی پایه دوازدهم تفاوت محتوایی برای دختران و پسران در نظر گرفته شده است (پورمحمدی ماهونکی و قوام، 1401). البته رویکردهای مختلفی در حوزه تربیت جنسی مطرح می شود مانند تربیت جنسی محافظه کار، لیبرال، انتقادی و پست مدرن. موضوع تربیت جنسی می تواند از منظر تمامی رویکردهای برنامه درسی اعم از رفتاری و دیسیپلینی، موضوعی تا رویکردهای ماورای فردی، باعث نیل به آرمان های تربیتی شود. کنار آمدن با خود و شکل گیری هویت و خودپنداره جنسی و عزت نفس و کرامت انسانی و به دنبال آن نیل به استعلا و روحانیت، تعامل بایسته با جنس مخالف و ایفای نقش شهروندی _ همسری _ والدینی و همکاری متاثر از یادگیری نقش جنسی، کارکرد مناسب و فراگیری مهارت های مربوط به امور جنسی، همگی حکایت از ضرورت توجه برنامه درسی به آموزش جنسی برای مخاطبان نظام آموزشی دارند. در جامعه ایران ارزش حاکم بر جامعه توسط سه نهاد خانواده، مدرسه و مذهب پایه گذاری می شود. اگرچه والدین در تربیت فرزند خود نقش اساسی را دارند ولی بسیاری از والدین بحث در مسائل جنسی را نوعی بی حیایی و بی ادبی تلقی می کنند. بنابراین نقش آموزش و پرورش رسمی در این زمینه، برجسته تر می شود. البته آموزش و پرورش رسمی هم در انتقال دانش باید با خانواده و ارزش ها و الگوهای رفتاری مورد نظر جامعه هماهنگ و همسو باشد. پس نوع آموزش هایی که ارائه می شود متاثر از تفسیر و تبیینی است که مربیان و سیاستگذاران تربیتی از امر جنسی و میل جنسی دارند. امروز نظام آموزشی بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه تربیت جنسی است زیرا با پیشرفت تمدن و تمدن و فناوری و گسترش شبکه های اطلاع رسانی، وسایل ارتباط جمعی جهانی و گسترش و رواج عوامل برانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفبار جنسی به وجود آمده و حیات جامعه بشری با مخاطره جدی مواجه شده است. اهمیت و جایگاه برنامه درسی تربیت جنسی در اکثر نظام های آموزشی کشورهای مختلف، مورد تاکید صاحب نظران و پژوهشگران است. علی رغم اختلاف نظر در مورد چرایی و چگونگی ارائه برنامه های درسی و آموزش های مرتبط با تربیت جنسی در نظام های آموزشی کشورهایی که برنامه های درسی تربیت جنسی تدوین و اجرا گردیده، این برنامه ها و آموزش ها همواره تاثیر خود را نشان داده و تاخیر در اجرای این فعالیت ها همراه با بروز ناهنجاری در دانش آموزان بوده است (همان منبع، 1399). کودکان قبل از دبستان به توانایی تشخیص جنسیت دست می یابند (آگاهی کودک از دختر یا پسر بودن خود). تشخیص جنسیت خود در طول دوران پیش دبستانی و اوایل دبستان به عنوان عامل مهم در ادراک خود و دیگران به حساب

می آید. (همان منبع، 1397). توجه به تربیت جنسی یکی از حوزه های چالش انگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف از جمله جامعه ما بوده که همواره به دلیل وجود پاره ای از ابهامات و سوء تفاهم های نظری و فکری با مشکلات فراوانی دست به گریبان بوده است. در کشور ایران براساس شاخص های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ضرورت توجه به امر تربیت جنسی بیش از پیش نمایان می گردد. از لازمه های تربیت جنسی توجه به تفاوت های فردی در پرورش و ارتقاء دانش آموزان و فراگیران نظام آموزشی محسوب می گردد که در سند تحول نیز آمده است که شایستگی های ضروری با توجه به تفاوت های جنسی ناظر به نقش های جنسیتی در تجارب تربیتی نظام تربیت رسمی و عمومی گنجانده و توجه نظام تربیت بایستی براساس مشی عدالت جویانه به تشابهات جنسی و جنسیتی و هم تفاوت ها توجه داشته باشد. البته ضرورت توجه به ویژگی های افراد با توجه به جنسیت نیز از مطالبات مقام معظم رهبری در سال های گذشته بوده است که می فرمایند: «چه چیزهایی به تناسب نسل ها یا جنسیت آنها لازم است، آنها را بگنجانیم...» علی رغم همه ی این تأکیدات، یافته ها و بررسی ها حاکی از فقدان توجه کافی به این موضوع بوده و بخش زیادی از مفاهیم مرتبط با تربیت جنسی در برنامه درسی مدارس گنجانده نشده است، یعنی می توان آن را ذیل برنامه درسی مغفول - قلمرو های موضوعی تدریس نشده- انگاشت. با این حال دبیران و دانش آموزان بر اهمیت گنجاندن محتوا و تجارب یادگیری مرتبط با تربیت جنسی در دوره متوسطه تأکید دارند (محمدی پویا و همکاران، 1398). در زمینه تربیت جنسی فرزندان، گاهی والدین از آگاهی لازم در زمینه تفاوت های جنسی برخوردار نیستند و صلاحیت تربیت جنسی کامل را ندارند. امیرمومنان می فرمایند: «کیف یصلح غیره من لم یصلح نفسه؟» چگونه کسی که خود صالح نگردیده است، می تواند دیگری را اصلاح کند؟ فرزندی که از این خانواده وارد محیط آموزشی می شود باعث می شود که وظیفه مربیان را سنگین تر کند. البته رفتار غلط مربیان در این زمینه تبعات جبران ناپذیری را بر روح و ذهن کودکان باقی گذاشته و آثار آن در سنین بزرگسالی هم وجود داشته است. غفلت مربیان از تفاوت های فردی کودک باعث می شود که آسیب هایی مانند: ارضاء نشدن حس کنجکاوی جنسی، استفاده از کانال های اطلاعاتی آلوده، احساس گناه و خجالت از مشاهده عوارض طبیعی بلوغ؛ آگاهی نداشتن از تکلیف شرعی در برابر عوارض جسمی و جنسی این دوره، سستی بنیان اعتقادی و اخلاقی، روابط سست و غیر شرعی و انزوا و درون گرایی و خود ارضایی او را تهدید کند. همچنین مربیان باید بدانند که اگر ارزش های تعریف شده در خانواده با مدرسه هماهنگی لازم را نداشته باشد، کودک دچار سردرگمی و تضاد در ارزش ها می شود (دیانی و نمازی زادگان، 1394). نتایج بررسی برنامه های درسی دوره متوسطه بعضی از کشورهای اسلامی و غیراسلامی بیانگر این است که نظام آموزش و پرورش اغلب کشورها به برنامه درسی جنسی توجه کرده اند. در بعضی از نظام های آموزشی تربیت جنسی صحیح انجام شده است و نتایج خوبی داشته است، این در حالی ست که در برخی از نظام ها صرفاً توجه به آموزش مسائل جنسی بوده که نه تنها گزینه جنسی هدایت و کنترل نشده بلکه مسبب تحریکات جنسی و زمینه ساز انحرافات بعدی نیز بوده است. بنابراین هنوز راه زیادی تا فهم درست برای رویارویی با آموزش سلامت جنسی در مدارس و توانایی تاثیرگذاری بر تصمیمات افراد در زندگی حقیقی وجود دارد. علی رغم اهمیت موضوع، بزرگسالان و دست اندرکاران تعلیم و تربیت زمانی که با موضوع مسائل جنسی روبرو می شوند از پاسخ های صریح و روشن به کودکان و نوجوانان خود، اکره دارند. فنتاهان، آسه فا، آلمسگد و امباو (2012) در پژوهشی با عنوان بررسی ادراکات و نگرش های والدین، معلمان و دانش آموزان پیرامون تربیت جنسی در مدارس، به این نتیجه رسیدند که همه مشارکت کنندگان در تحقیق نگاه و نگرش مثبتی نسبت به طرح مسائل جنسی در برنامه های درسی مدرسه داشتند و همگی اعلام نیاز نسبت به برنامه تربیت جنسی در مدرسه داشته اند و تأیید کرده اند که محتوای برنامه باید متناسب با شرایط روانی دانش آموزان باشد. تجربه تدریس معلمان و پژوهش های میدانی بایستی به عنوان عوامل موثر و حمایتی در تربیت جنسی در نظر گرفته شود. ابراهیمی هرستانی، مهram و لیاقتدار (1394) در پژوهشی با عنوان واکاوی برنامه درسی مغفول برای تربیت جنسی دانش آموزان پسر مقطع راهنمایی تحصیلی با هدف بررسی وضعیت تربیت جنسی در برنامه درسی دوره متوسطه اول به این نتیجه دست یافتند که اقدامات آموزش و پرورش

پاسخگوی نیازهای دانش آموزان نبوده و توجه کافی در فرایند تربیت جنسی دانش آموزان صورت نگرفته و بسیاری از حوزه های موضوعی تربیت جنسی مورد غفلت واقع شده است (فلتاش و محمدجانی، 1397). نقش معلمان و مربیان به عنوان عنصر و رکن اصلی تربیت جنسی دانش آموزان در نظام برنامه درسی بر کسی پوشیده نیست و آنچه که کودکان و نوجوانان در مدرسه کسب می کنند، متأثر از خصوصیات، کیفیات و شایستگی های علمی، فرهنگی، دینی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی و مربیان است. سعیدی رضوانی و همکارانش در تحقیقی با عنوان «شایستگی های قانونی مربی تربیت جنسی»، به این نتایج دست یافته اند که از بین شایستگی های شانزده گانه قانونی مانند: رابطه با خدا، رابطه با خود، رابطه با دیگران، باورهای دینی نسبت به مسائل جنسی، مفهوم شناسی امر تربیت جنسی و توانایی آموزش راهبردها و راهکارهای خویشتن داری جنسی به نوجوانان و پیامدهای منفی ناشی از آسیب های جنسی، مورد توجه خاص پاسخ دهندگان قرار گرفته است و این دو مورد از زمره ی مضامین دارای تاثیر فوق العاده در بازداري و مقاومت نوجوانان بوده است و این امر، در جلسات کار گروه تربیت جنسی و عفاف گرایی نیز تصریح شده است (سعیدی رضوانی و همکاران، 1398). همچنین در تحقیقی که توسط فرمehنی فراهانی با عنوان «محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه» صورت گرفته نتایج نشان می دهد که؛ افراد نمونه تحقیق، ضرورت تربیت جنسی و انتخاب محتوای مناسب برای آن را تاکید دارند. انتخاب رئوس مطالب برای تربیت جنسی همواره یکی از مشکلات اساسی در سر راه تربیت جنسی بوده است. در غرب تاکید عمده بر روی مورفولوژی و فیزیولوژی دستگاه تناسلی، جامعه شناسی بروز غریزه جنسی و روش های جلوگیری از بارداری و بیماری های آمیزشی همچون ایدز بوده است اما در فرهنگ ما امکان ارائه مطالب مربوط به تربیت جنسی به طور صریح وجود ندارد و تا آنجا که ممکن است باید به صورت غیرمستقیم و متناسب با نیازهای فرد و سن او صورت گیرد. ارائه مطالب جنسی در کتاب های درسی باید به گونه ای باشد که ضمن تقویت ملکه عفت و عزت نفس در دانش آموزان، پرده حیای فیما بین، دریده نشود و باعث بیداری و تحریک زود هنگام غریزه نگردد همچنین مطابق نتایج تحقیق مذکور، دو شیوه عمده تربیت جنسی از نظر افراد نمونه تحقیق یعنی سخنرانی و دعوت از متخصصین و کتاب درسی مستقیماً به همین نام (تربیت جنسی) بوده است (فرمehنی فراهانی، 1383). در رابطه با اهمیت تربیت جنسی در مدارس، بروک، معتقد است که آموزش جنسی که توسط معلمان صورت می گیرد اثرات سودمندی بر نگرش جنسی کودکان و ارزش گذاری آنها دارد و مهمترین روش آموزش جنسی از راه برنامه های آموزشی است. دانش آموزان می توانند بسیاری از مسائل خود را با آموزگار خود در میان بگذارند. متأسفانه معلمان و والدین واهمه دارند که آموزش جنسی به تجارب جنسی منجر شود. اما اطلاع از یک مسئله به طور منطقی در اجتناب از عواقب وخیم آن موثر خواهد بود (بروک 1995 به نقل از افشار کهن و همکاران، 1394). مع الوصف اگرچه در کشور ما در دهه اخیر، حوزه تربیت جنسی در محافل تربیتی و نشست های علمی مورد توجه قرار گرفته است و بعضاً آثاری از مربیان و اساتید دانشگاه منتشر شده است اما در عمل و در نظام آموزش و پرورش رسمی همچنان مغفول مانده و هنوز به عنوان یک موضوع درسی و یک قلمرو مطالعاتی در دوره های تحصیلی مدنظر قرار نگرفته است. از دلایل آن هم این است که مبانی علمی، دینی و فلسفی و روانشناختی و جامعه شناختی آن به خوبی تبیین نشده است و تصمیم گیرندگان، اگرچه بعضاً به ضرورت آن پی برده اند اما مبانی تصمیم گیری آنها چندان قوی نیست که برنامه ریزان بتوانند تصمیم های عملیاتی در جهت تدوین اهداف رئوس محتوا و دیگر عناصر برنامه درسی اتخاذ کنند (همان منبع، 1397).

6- راهکارهای روبرویی با چالش های تربیت جنسی

در مرحله نخست (دوران نوزادی)، والدین تربیت جنسی کودک را بر عهده می گیرند. با شروع دوران مدرسه، مدارس و رسانه ها نقش موثری در این زمینه ایفا می کنند. بنابراین والدین باید از دوران نوزادی تربیت جنسی فرزند خود را با رعایت بسیاری از امور آغاز کنند و زمانی که کودک وارد مدرسه می شود؛ روند تربیت ارگانهای آموزشی و رسانه ها با اطلاعات کامل و دقیق تر به کمک والدین می آید و کودک را تارشد کامل تربیتی کمک می کنند.

6-1- شناخت جنسیت و آگاهی جنسی

پسران و دختران باید بدانند که بسیاری از نوع نگاه ها و نگرش جنس دختر و پسر و یا عکس العمل آنان با یکدیگر متفاوت است آنان برای جلوگیری از سوء تفاهمات باید درک نمایند که این دو جنس، اختلافات ظاهری، جسمی، روانشناختی و احساسی متفاوتی دارند و عدم شناخت این تفاوت ها باعث ایجاد سوء تفاهم، تنش و نهایتاً شکست رابطه دوستانه است. دانستن واقعیت های هر جنس، موجب اجتناب از رویاپردازی از جنس مخالف و جلوگیری از فریب خوردن است.

6-2- آموزش اخلاق جنسی

اخلاق برگرفته از بعد والای روحی انسان است. چگونگی تقویت اراده، چگونگی برخورد با انگیزه های جنسی و مراقبت از خویش در برابر وسوسه ها، فراهم آوردن زمینه برای زندگی، محویت آرامش در زندگی، تربیت فرزند صالح در غریزه جنسی، از موضوعات مهمی است که باید در تربیت جنسی به آن پرداخت. در اخلاق جنسی اصلی ترین امری که باید به آن توجه کرد، ازدواج است. زیرا غریزه به صورت یک نیاز در انسان وجود دارد و باید به گونه ای صحیح ارضا شود. اگر انسان در زمینه مسائل جنسی درست تربیت نشده باشد برای ارضای این نیاز به راههایی کشیده می شود که هم خود او را به فساد و تباهی می اندازد و هم جامعه را از بین می برد.

6-3- آموزش احکام جنسی

این احکام باید قبل از سن تکلیف به کودکان آموزش داده شود. به عنوان مثال: احکام شرعی، طهارت و تطهیر اعضا، تناسلی، وضو و غسل، احکام بلوغ، آموزش غسل و موارد وجوب غسل در دختران و پسران و شناخت محدوده ی محرم و نامحرم، پوشش و معاشرت و... البته مربیان باید بدانند که اگر ارزش های تعریف شده در خانواده با مدرسه هماهنگی لازم را نداشته باشد، کودک دچار سردرگمی و تضاد در ارزش ها می شود. بهترین راه برای آموزش صحیح، استفاده از منابع صحیح دینی است. آنچه در این زمینه باید دقت شود این است که در هنگام بیان احکام الهی، دور از هر نوع وارد کردن نظر شخصی به بیان آن، پرداخته شود. سلیقه و میل شخصی در این موارد بیان و دخیل نشود تا فرزند بیاموزد میل فردی جدای از حکم الهی است. او باید بداند اطاعت از دستورات شرع کار ساده ای نیست و بسیاری از مردم توفیق انجام آن را ندارند تا کودک و نوجوان از همان ابتدا به خاطر انجام واجبات و ترک محرمات حس غرور نموده و مقدم داشتن قانون الهی و حتی اجتماعی بر خواسته های خود را بیاموزد.

6-4- ایجاد حس رضایتمندی از جنسیت

کودک باید به گونه ای تربیت شود که قدردان وجود خود باشد و به آن افتخار خود کند؛ این ویژگی بدنبال مورد اول، یعنی شناخت جنسیت (چنانچه به نحو صحیح انجام شود) حاصل می شود. این فرد وقتی به شناخت کافی از خود و محیط پیرامونش رسید و کمال انسانی خود را شناخت به آرامش می رسد و به گونه ای توانمند می شود که عواطف و فعالیت های جنسی خود را در جهت قرب الهی و جلب خشنودی خداوند به کار می گیرد و از زندگی و جنسیت خود راضی ست. تفاوت های روانشناختی دختران و پسران به علت تاثیرگذاری آن در جامعه پذیری نوجوانان و آگاهی آنان به نقش های جنسیتی خود، اهمیت زیادی یافته است. باورهای جنسیتی دختران و پسران جوان تفاوت های زیادی با یکدیگر دارد. از آنجا که دختران با داشتن صفات و رفتارهای فعال و اجتماعی و پسران با داشتن صفات و رفتارهای عاطفی تر، بیشتر مورد انتقاد قرار گرفته اند، به نظر می رسد که کلیشه های جنسیتی همچنان در جامعه اعمال می شود و هرگونه فاصله گیری از این کلیشه ها نوعی ناهنجاری تلقی می شود. ایجاد حس رضایتمندی از جنسیت، بیشتر بر دوش مربی همچنس با خود آن پسر یا دختر است. می توان گفت مادرانی که از جنسیت خود ناراضیتی بیشتری داشته اند دخترانشان بیشتر در معرض روان پریشی و ناهنجاری بوده اند. در مقابل دختران مادرانی که از جنسیت خود رضایت داشته اند از اعتماد بنفس بهتری برخوردار بوده و هنجارشکنی کمتری هم داشته اند.

5-6- جلوگیری از بیماری های روحی و روانی

از بدترین بیماری های روحی و روانی مرتبط با جنسیت و امور جنسی، بیماری معنوی آلوده شدن به معصیت است. قرآن کریم نیز به صراحت از این امر نهی کرده است (نور، 31-30)، که گرفتار آن یا از رفتار خود پشیمان می شود که افسردگی را به دنبال دارد یا پشیمان نمی شود که گناهی بزرگ تر و یا یک نوع مسخ شدگی است. تنوع خواهی، کاهش آرامش و افزایش تنش های روانی، از موارد مربوط به بیماری های روحی و روانی است.

6-6- بهداشت و سلامت جنسی

کاوش در اندام جنسی به صورت گهگاهی، امری طبیعی است که در برخی کودکان دیده می شود. باید دقت داشت که هکودکان تمرکز ضعیف دارند و به راحتی می توان آنان را از کار بازداشت. از طرف دیگر دادن اطلاعات لازم در مورد جنسیت، بهداشت جنسی و حفظ سلامت اندام های جنسی ضروری است (همان منبع، 1394). به طور کلی پیشنهاد می شود محتوای تربیت جنسی حول سه محور تنظیم گردد؛ هدایت جنسی، تعدیل غریزه جنسی و کنترل غریزه جنسی. در زمینه هدایت جنسی، آشنایی با مبانی اعتقادی و شرعی و نحوه ارتباط با دختر و پسر، در زمینه تعدیل غریزه جنسی آگاهی از راههای کاهش شدت و فشار غریزه جنسی و در زمینه کنترل غریزه جنسی نیز نقش عوامل اعتقادی و عبادی و اخلاقی، مراقبت های روحی و روانی مدنظر قرار می گیرد. پیشنهاد می شود در رابطه با روش های مناسب تربیت جنسی، نقش مشاوران و مربیان در تربیت جنسی، نقش دوستان و همسالان، نقش خانواده و جامعه در تربیت جنسی نیز برنامه های جامع و گسترده ای در سطح وسیع صورت گیرد تا جامعیت مساله تربیت جنسی لحاظ گردد.

7- نتیجه گیری

از کنکاش و مطالعه ی پژوهش های صورت گرفته در رابطه با غریزه ی جنسی و تربیت جنسی، این نتیجه حاصل می گردد که موضوع تربیت جنسی و پرداختن به آن در خانواده، مدرسه و جامعه نیاز به نوعی حمایت گری، شفاف سازی و آگاه سازی اذهان در رابطه با اهمیت پرداختن و توجه به این موضوع دارد. یعنی ابتدا باید زمینه و بستر لازم فراهم گردد تا تابوهای فرهنگی موجود که بعضاً هم اشتباه هست شکسته شود و به گونه ای به آن پرداخته شود که افکار عمومی و دستگاه تعلیم و تربیت به مزیت های آن بیش از پیش پی برده و مشتاقانه و داوطلبانه بدنبال پیاده سازی برنامه های تربیت جنسی کودکان در سطوح مختلف تعلیم و تربیت و فضای خانواده به صورت امن و بی دردرس باشند. همچنین نتایج بررسی ها نشان می دهد که از جمله علل ناهنجاری ها و انحرافات و جرایم دیگری همچون قتل و ضرب و جرح های بدنی نسبت به یکدیگر، طلاق، تنش های خانوادگی با منشأ جنسی و... تربیت نادرست جنسی هریک از زوجین است. پیشگیری از این مشکلات و معضلات تنها با وضع قوانین کیفری و مدنی امکان پذیر نیست. عدالت و انصاف ایجاب می کند فرد از تربیت جنسی صحیحی برخوردار شود تا اگر خطایی از او سر زد بتوان او را مواخذه کرد. در تربیت جنسی کودکان، افزایش آگاهی ها و دانش های ضروری و مورد نیاز والدین، مربیان و کودکان در زمینه مسائل جنسی، زمینه ساز سلامت روحی و رفتاری آنهاست. باید پرسش های جنسی کودکان را پاسخ داد و جهل و ناآگاهی آنها را که منشأ انحرافات و کجروی های جنسی است از میان برداشت. از طرفی باید توجه داشت که امروزه کودکان در معرض انبوهی از اطلاعات و آگاهی ها قرار دارند که از طریق فیلم ها، اینترنت، رسانه ها، رمان ها و... به آنها منتقل می شود. حق تربیت جنسی کودکان مستلزم این است که دولت به عنوان حافظ حقوق کودکان از انتشار این گونه معلومات و دانستنی های غیرضروری بلکه مخرب برای کودکان جلوگیری کند و اجازه ندهد ساحت ذهنی و عاطفی کودکان دچار آشفستگی و اختلال گردد. از طرفی مسئولین امر تربیت جنسی از هر قشر و گروهی که هستند خود باید به بهترین روش ها و شیوه های آموزشی و تربیتی در این زمینه، مجهز باشند تا مبادا از سر غفلت و ناآگاهی و با ارائه ی معلومات زود هنگام به کودکان، از مسیر اصلی، منحرف شده و اهداف اساسی تربیت جنسی به گونه ای معکوس دنبال شود. در موارد بسیاری شاهد هستیم که والدین از پاسخگویی به سوالات جنسی کودکان عاجز هستند و نحوه ی برخورد با آنان را در مواجهه با سوالات و پرسش های متعدد جنسی را نمی دانند و چه بسا از پاسخگویی طفره رفته

و عبارتی از سر خود باز می کنند و یا ذهن کودک را با اطلاعات غلط خود، بیشتر درگیر و گرفتار می کنند. بنابراین لازم است تالیفاتی با مثال های عینی، تجربی و واقعی در این زمینه داشته باشیم و پر تکرار ترین سوالات کودکان در حوزه مسائل جنسی به چالش کشیده شود و والدین، آگاه و مطلع باشند که بتوانند راهنمایی های لازم و به موقع خود را در اختیار کودکان قرار دهند.

فهرست منابع:

- ابراهیم هرستانی، اصغر، مهram، بهروز. لیاقتدار، محمدجواد (1394). واکاوی برنامه درسی مغفول برای تربیت جنسی دانش آموزان. فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، 12، (44). 26-40
- اسلامیان، زهرا. سعیدی رضوانی، محمود. غفاری، ابوالفضل. اسلامیان، حسن (1394) بررسی و تحلیل ابعاد مختلف تربیت جنسی و مسائل اساسی مرتبط با آن. مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی، ص 303-324
- افشارکهن، زهرا. پورخزایی، سعیده. لطفی، نسرين (1394). تربیت جنسی، برنامه درسی پوچ دوره ابتدایی. مجموعه مقالات همایش ملی آموزش ابتدایی. ص 2526-2534
- بخشی، نگین. خرمایی، فرهاد (1397). چالش های والدین در آموزش جنسی به فرزندان، فصلنامه تحقیقات کیفی در علوم سلامت، دوره 7، شماره 3
- بهشتی، احمد (1386). مسائل و مشکلات تربیتی. تهران: نشر شرکت چاپ و نشر بین الملل. چاپ چهارم
- پرویزی، ریحانه. طهماسبی، سیامک. کریم زاده، منصوره (1402). اثربخشی آموزش تربیت جنسی کودکان به والدین بر تغییر نگرش و عملکرد آنها در تربیت جنسی کودکان پیش دبستانی شهر زیر آب. فصلنامه سلامت و آموزش در اوان کودکی، سال چهارم، شماره اول. ص 2-18
- پورمحمدی ماهونکی، محبوبه. قوام، حامد (1401) فرایند تربیت دختران در جهت پذیرش نقش های جنسیتی در نظام تربیت مدرسه ای با نگاهی به آراء و اندیشه های آیت ا...خامنه ای. فصلنامه پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، دوره 2، شماره 4
- حاجی زاده ده آبادی، محمدعلی (1391). حقوق تربیتی کودک در اسلام. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. چاپ اول
- زندوینان، احمد. شمشادی، صادق (1398) ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام. دوفصلنامه بانوان شیعه، سال هفتم، شماره 30. 11-31
- حیدریان فر، نرگس. امان الهی، عباس. آفائیان، بتول (1394) بررسی رابطه بین عزت نفس جنسی، خود آگاهی جنسی و خودابرازی جنسی با رضایت جنسی. اولین کنگره ملی خانواده سالم، انجمن مشاوران ایران، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- دواپی، مهدی. بنی سی، پری ناز، « تربیت جنسی در اسلام » دومین کنگره خانواده و مشکلات جنسی، تهران: دانشگاه شاهد، 1384
- دبانی، محمد شمس الدین. نمازی زادگان، سعید (1394). نقش مربیان در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان. مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی. ص 181-197
- رضوی نژاد، مهتاب. موسوی، مهساسادات (1402). چالش های تربیت جنسی کودکان (مطالعه موردی)، نشریه پژوهش پرستاری، دوره 18، شماره 3. ص 32-40
- سبحانی نژاد، مهدی. همایی، رضا. علین، حمید (1386) «بررسی تحلیل سبک تربیت جنسی خانواده های شهر تهران». نشریه پژوهش های مشاوره دوره 6، شماره 21. ص 27-48
- سعادت فرد، فاطمه. خلوتی جابری، سمیه. قلناش، عباس. سعادت فرد، زهره سادات (1394). بررسی تربیت جنسی کودکان و نوجوانان از دیدگاه اسلام. اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش علوم ایران در ایران.

- سعیدی رضوانی ، غلامی ، فاطمه. باقری ، حسین (1398). شایستگی های قانونی مربی تربیت جنسی. مجله ی علمی پژوهشی « پژوهش های برنامه درسی» انجمن مطالعات برنامه درسی ایران . دوره نهم . شماره دوم . ص 163-199
- شیرازی ، آسیه . قلتاش ، عباس . ایزدی ، شیوا (1394) . بررسی نقش خانواده در تربیت جنسی و علل آسیب جنسی از منظر دختران آسیب دیده ، جنسی . ص 361-378
- شیریگی ، مریم . اسماعیلی ، زهره . سعیدی پور ، بهمن . سرمدی ، محمدرضا (1400) . ارائه الگوی تربیت جنسی در ایران بر مبنای برنامه جامع آموزش جنسی (CSE) . فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی . دوره 17، شماره 3. ص 170-201
- فرمehنی فراهانی ، محسن (1383) بررسی محتوای مناسب برای تربیت جنسی در مدارس از دیدگاه والدین ، معلمان و دانش آموزان. تربیت اسلامی، شماره 8، ص 58-13
- فرمehنی فراهانی ، محسن (1383) . محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه . دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار ، شماره 9 ص 14-1
- فروزی عزیززاده ، منصوره . محمدعلیزاده، سکینه (1386) . نگرش والدین کرمانی نسبت به آموزش جنسی . نشریه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی شهید صدوقی یزد، دوره پانزدهم، شماره دوم. 99-93
- فقیهی ، علی نقی. شکوهی یکتا ، محسن. پرند، اکرم (1387) . آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روانشناختی . دوفصلنامه علمی تخصصی تربیت اسلامی ، سال 3، شماره 7. 80-51
- قلاوند، زهره . صمدی ، پروین . احمدی ، پروین . کشتی آرای ، نرگس (1399) . شناسایی جایگاه برنامه درسی تربیت جنسی در نظام آموزشی ، فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی ، سال هفدهم، دوره دوم، شماره 40. ص 129-111
- قلتاش ، عباس . محمدجانی ، صدیق (1397) . طراحی چارچوب برنامه درسی تربیت جنسی براساس مبانی تربیت اسلامی ، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی ، سال سوم ، شماره 3 ص 130-101
- محمدی پویا، سهراب . ایمان زاده ، علی . محمدی پویا ، فرامرز. زارعی ، احمد (1398) . پدیدار شناختی موانع برنامه درسی تربیت جنسی در مقطع متوسطه . دوفصلنامه علمی پژوهشی دین و ارتباطات ، سال هشتم ، شماره اول ص 334-303
- مظلومی ، رجبعلی، (1386) گامی در مسیر تربیت اسلامی. تهران : نشر آفاق . چاپ دهم
- نورعلیزاده میانجی، مسعود. رحیمی ، عبدالله(1400). مدیریت جنسی خانواده و نقش آن در اخلاق مداری و سلامت جنسی فرزندان . فصلنامه علمی ترویجی در حوزه اخلاق. سال 11، شماره 43 ص 80-45
- نورعلیزاده میانجی ، مسعود. رحیمی ، عبدالله(1401) . الگوهای تربیت جنسی سلامت محور. فصلنامه علمی تربیت اسلامی . سال 17، شماره 41 ص 30-15
- وقاری زمهریر ، زهرا . حجازی، زهرا . عبیری، ساناز. سعیدی رضوانی ، محمود (1394). بررسی نگرش و کنش والدین به تربیت جنسی فرزندان. مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر ، خانواده و تربیت جنسی . ص 343-360
- یزدانی ، سمیه . سهرابی شگفتی ، نادره (1397) . تاثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان 7-11 سال شهر شیراز. دوفصلنامه مشاوره کاربردی دانشگاه شهید چمران اهواز. دوره 8، شماره 2. ص 107-98

-Bastien S, Kajula LJ, Muhwezi WW.(2011). A review of studies of parent-child communication about sexuality and HIV/AIDS in sub-Saharan Africa. Reproductive health. 8(1):25. <https://doi.org/10.1186/1742-4755-8-25>

-Bjorklund, D. F. (1989). Children's thinking: Developmental function and individual differences. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

-Robinson KH, Smith E, Davies C.(2017). Responsibilities, tensions and ways forward: parents' perspectives on children's sexuality education. Sex Education: Sexuality, Society and Learning. 17(3): 333-347. <https://doi.org/10.1080/14681811.2017.1301904>

-Fentahun, N., Assefa, T., Alemseged, F., & Ambaw, F. (2012). Parents perception, students and teachers attitude towards school sex education. Ethiopian journal of Health Sciences, 22 (2), 99-106

-Vanderberg RH, Farkas AH, Miller E, Sucato GS, Akers AY, Borrero SB.(2016). Racial and/or ethnic differences in formal sex education and sex education by parents among young women in the United States. J Pediatr Adolesc Gynecol. 29(1): 69-73. 10.1016/j.jpag.2015.06.011